

FÜZI LÁSZLÓ

Sándor Iván Németh László-esszéje

A szerkesztői kérésre, hogy a Tiszatáj jubileumán emeljek ki egy számomra fontos írást az elmúlt évfolyamokból, s írjak róla, azonnal Sándor Iván *Tengerszem a század térképén* című mesteresszéje jutott eszembe, ez az írás a Tiszatáj ezerkilencszáznolcvanhat márciusi számában jelent meg¹. Emlékszem arra, ahogy olvastam, emlékszem arra, ahogy telefonon szót váltottunk róla Ilia tanár úrral, aki akkor már egy évtizednél hosszabb idő óta nem szerkeszthette a Tiszatájat, s emlékszem arra is, ahogyan hiányzott nekem ez az írás akkor is, amikor Sándor Iván pályáját követve a nyolcvanhatban megjelent Németh László-könyvét, esszéit és regényeit olvastam, s olvasom – máig. Csak most, amikor az írást újra megkerestem, s évtizedek múltán ismét elolvastam, jutott eszembe, hogy a felkéréssel majdhogynem lehetetlen feladat elé állítottak, hiszen a Tiszatáj régi olvasója vagyok, ahogy a többi folyóiraté is, teszem hozzá az előző mondathoz, a számomra elérhető magyar folyóirat-irodalmat ezerkilencszázhetvenkettő-hetvenhárom óta olvasom, negyedikes gimnazista voltam akkor. Akkor nyilván azt kerestem a folyóiratokban, ami az akkori napilapokon kívül állt, azt mondom, azok fölött létezett, s mégis kapcsolatban volt azal a világgal, amelyikben éltem. Így találtam rá az irodalmi folyóiratok egész mezőnyére, nem egyre, nem kettőre, hanem az irodalmi folyóiratok egészére, hazaiakra és határainkon túliakra egyaránt. A Tiszatájban Németh László *Colbert* című drámáját olvastam először, ezerkilencszázhetvenhárom áprilisában jelent meg, akkor már az érettségire, s az egyetemi felvételre készültem történelemből, feltehetően ez a kapcsolódás olvastatta el velem a darabot azonnal.

Mindezt azért mondom most el, mert valójában negyvennégy év olvasmányaiból kellett választanom akkor, amikor Sándor Iván esszéjét választottam, a választással feltehetően az írás most újra tudatosított értékei mellett a magam hiányérzeteit is szerettem volna feloldani. Mondtam, hiányzott nekem ez az írás, de korábban nem kerestem meg, nem olvastam újra, így a hiánya dolgozott bennem. Hiányzott nekem

* 1947 márciusában indult útjára a Tiszatáj folyóirat. Története, e küzdelmekkel és eredményekkel teli 70 év nemcsak a mindenkori szerkesztőség története, de főképpen a lapot írással, gondolattal és étellel megtöltő szerzők, barátok és kollégák története. Közülük kértünk meg néhányat, hogy az ünnep alkalmából válasszák ki az elmúlt évtizedek Tiszatájban megjelent anyagai közül a számukra legkedvesebbet, melyet köszöntő soraik kíséretében ez alkalomból újra közreadunk. A 70 éves Tiszatájat köszöntő ünnepi sorokat, valamint a lap archívumából kiválasztott régi-új szövegeket következő számainkban mutatjuk be.

¹ Az írás újraolvasható az alábbi internetes elérhetőségen:
http://tizsataj.bibl.uszeged.hu/13129/1/tizsataj_1986_003_046-050.pdf

ez az írás, mondom, s most is ugyanolyan fontosnak tartom, mint amilyen fontosnak tartottam jó harminc évvel ezelőtt. Igaz, hogy a fontos írások a korukhoz szólnak, mondandójuk érvényessége azonban megőrződik az évtizedekkel későbbi időszakokra is. Sándor Iván esszéjének értékeit jól jelzi, hogy ma ugyanazzal az erővel szólít meg, mint amelyikkel az első olvasásakor megszólított.

Az öt nyomtatott oldalnyi írás alatt a jegyzet: „Elhangzott a székesfehérvári Németh László-emlékülésen.” Ezek szerint először hallottam ezt a szöveget a szerző felolvasásában, s csak utána olvastam-olvashattam el, merthogy a jelzett tanácskozáson magam is ott voltam, a felolvasás hallgatásának és az írás olvasásának élménye azonban összemosódott bennem. Miért jelentős ez a pár oldalnyi esszé? Azért, mondom, mert Németh László ugyancsak pár oldalnyi *Vers vagy tanulmány?* című esszéjét középpontba állítva Németh harmincas évekbeli, pontosabban a harmincas évek közepéhez kötődő gondolkodását pontosan mutatja be, Németh mondatait segítségül hívva jelzi, hogy az irodalom műfajait, mi több az irodalom szerepvállalását a ráháruló feladatok határozzák meg. „Vers vagy tanulmány: nem érték kérdése... hanem időponté”, írta Németh, s hozzátette: „Nagy műnek nagy, egyenletesre lehorodott alap kell. Líra, dráma, regény csak olyan szellemi talajon találnak biztos helyet, ahol érzésben, ízlésben, felfogásban, legalább egy tisztásnyi térségen valami kis közmegállapodás jött létre: az alkotónak nem kell magának végezni a földmunkát is.”

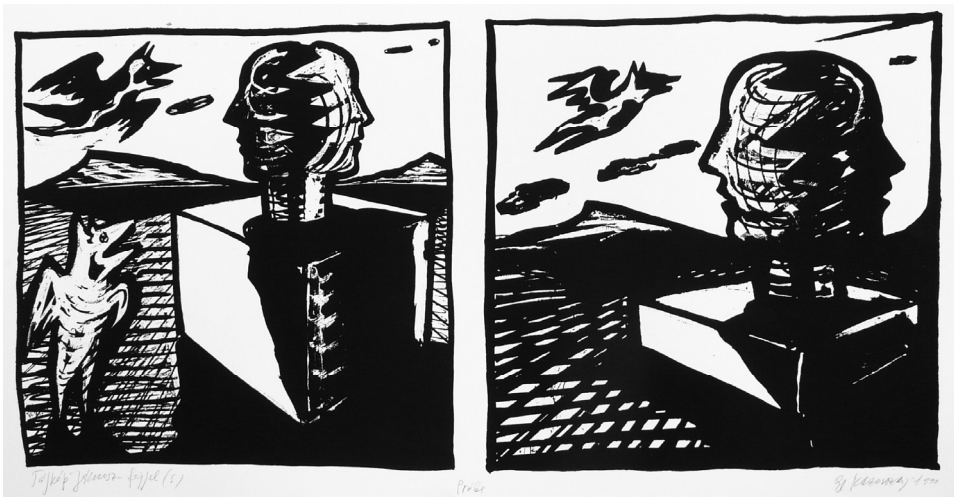
Sándor Iván írása jelentős a váltása, saját nézőpontjának a megváltoztatása miatt is, ezt második pontként mondom. Németh esszéjének a bemutatása után, a nyolcvanas évek közepén, ötven évvel Németh László s számos más író szerepvállalása után, harminc évvel azelőtt, hogy ezeket a sorokat írom, az átmenet időszakát megelőzve, annak szükségességét átélve kérdezte, Némethre visszautalva: „Hangot adunk-e olyan nyomtatékkal a mi korunk gondjainak, miként ő mindannak, amit a maga korában fölismert”?

Harmadik pontként azt mondom, Sándor Iván írása jelentős azért is, mert felületből megnevezte mindazt, amit a magyar társadalom gondjaként-bajaként látott. Idézem: „... miközben közismertek a társadalom intézményeinek akadozásai, a lelassulások, sőt lehetetlenülések, ugyanakkor más progresszív alternatívák kipróbálására alig van lehetőség, mert annyira satuba tartja a kopásnak indult intézményrendszereket az önmaguk létrehozta kemény kontraszelekció; az is köztudott, hogy a gazdaság ugyan jó ideje nem tud tartósan érvényes feleleteket adni a kor kihívásaira, ám idegvégződésesei mégis szinte kilátástalanul a közepes alattiba kapcsolódnak; aztán itt vannak a közismert anyagi gondokon túl az intézménymodellek hatóképtelenségéből bekövetkező nehézkedési törvények, a könyvkiadásban, a film, a színház életében és persze a tudomány terjesztésében, amelyek mérhetetlenül elnyújtják, ha csak el nem torlaszolják a megjelenést. Így azután miközben a világindeks szerint az információs áradatban a szellemi reflexiók idő egyre csökken, nálunk olyannyira elnyúlik, hogy a gondolkodás, a művészet teljesítményei szinte

kiiktatódnak abból a sávból, amelyben a nemzet, egy közösség közgondolkodása, ön- és jövőfelismerése, történelmi tudata megfogalmazódhat.”

Írtam már, az írásról, rögtön az elolvasása után Ilia tanár úrral beszélgettem, telefonon. Volt olyan beszélgetésünk, amelyet rögzítettek azok, akiknek ez volt a dolguk, ennek a beszélgetésnek a leiratát nem kaptam meg, igaz, a leirat nélkül is emlékszem arra, amit mondtam. Kristálytisza a vonalvezetése, pontosan megfogalmazza a tennivalókat, ilyen kifejezéseket használtam. Megváltoztatva a megváltoztatandókat, figyelembe véve mindazt, ami nálunk és a világban az elmúlt harminc évben történt, tekintettel a művészetek s így az irodalom helyzetében bekövetkezett változásokra is, kíváncsi vagyok arra, hogy a mai fiatalok, a mai fiatal írók mit mondanának Németh László és Sándor Iván esszéről.

Arra vagyok kíváncsi, hogy értenék-e az írás éthoszáát és igazságát, mondom. Merthogy Sándor Iván a maga esszéjének lezárásában majdhogynem egészében megismételte Németh László írásának utolsó mondatait: „Azok a szépírók, akik a tanulmány munkájával lépést tartottak, előnyben lesznek, s előnyben azok a tanulmányírók is, akik nem fojtották meg magukban az alkotót. A legnagyobb előnyben azonban az ifjúság van, amely látta mindezt, s tartogathatta az erejét...”

EL KAZOVSKIJ: TÁJKÉP JÁNUSZ-FEJJEL 1-2.
1990, szitanyomat (próba), 35×30 cm, magántulajdon